

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

FUNCTIONAL PRINCIPLES OF SMALL AND MEDIUM BUSINESS DEVELOPMENT IN UKRAINE

У статті досліджено проблему підвищення ефективності державного регулювання підприємництва в Україні. Особлива роль у статті приділяється аналізу сучасного стану розвитку малого та середнього бізнесу. За результатами дослідження запропоновано концептуальний підхід до розвитку малого та середнього бізнесу.

Ключові слова: підприємництво, малий бізнес, середній бізнес, оподаткування, кредитування, державне регулювання, зайнятість.

В статье исследована проблема повышения эффективности государственного регулирования предпринимательства в Украине. Особая роль в статье уделяется анализу современного состояния развития малого и среднего бизнеса. По результатам исследова-

вания предложен концептуальный подход к развитию малого и среднего бизнеса.

Ключевые слова: предпринимательство, малый бизнес, средний бизнес, налогообложение, кредитование, государственное регулирование, занятость.

The article presents the problem of improving the efficiency of state regulation of entrepreneurship in Ukraine. A special role in the article is given to the analysis of the current state of development of small- and medium-sized businesses. The conclusion contains recommendations relevant to produce a modern conceptual approach to the development of small- and medium-sized business.

Key words: entrepreneurship, small business, medium business, taxation, lending, state regulation, employment.

УДК 658.009.12:621(477.46)

Сарана Л.А.

к.е.н., доцент кафедри фінансів і кредиту

Східноєвропейський університет економіки і менеджменту

Постановка проблеми. Економічні та політичні події, що відбуваються в Україні, посилюючись негативними наслідками світової фінансової кризи, зумовлюють побудову нового механізму господарювання, зорієнтованого на підтримку малого та середнього бізнесу. Належний розвиток підприємницьких структур в Україні гальмується надмірним податковим тягарем, високими відсотковими ставками, низькою підприємницькою активністю населення та корупцією у владних органах. Окреслені проблеми вимагають негайного вирішення та створення сприятливого бізнес-клімату, адже саме бізнес-структури сприяють процесам демонополізації, створенню додаткових робочих місць, залученню матеріальних та фінансових ресурсів, а також стимулюють розвиток конкурентного середовища тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Невизначеність та суперечливість тез щодо діяльності малого і середнього бізнесу в Україні виступає провідною темою дискусій на загальнодержавному та місцевому рівнях. Так проблеми розвитку малого та середнього бізнесу досліджували у своїх роботах: Балакірева О., Білик В., Іващенко А., Ковальов Є., Максименко Н., Марчук Л., Старостенко Г., Шапошников К. та інші науковці. Наукові розробки Безуглої Л., Варналія З., Лютого І., Панасюк О., Прутської О., Слав'юка Р. присвячені визначенню ролі державної підтримки та регулювання діяльності підприємницьких структур в Україні. Але, не зважаючи на значні здобутки науковців та політиків, й до тепер відсутня цілісна системна методологія розвитку й підтримки малого та середнього бізнесу, а також дієвий контроль за використанням коштів спрямованих на розвиток цього сектора економіки.

Постановка завдання. Метою є дослідження сучасного стану розвитку та підтримки з боку уряду малого та середнього бізнесу в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Малий та середній бізнес має чималий потенціал, що дозволяє йому зробити певні кроки у напрямі поглиблення реформ та сприяти економічному розвитку країни за допомогою збільшення кількості підприємницьких структур. Адже малий та середній бізнес сприяють залученню матеріальних, природних, фінансових, інтелектуальних та інформаційних ресурсів. На відміну від великих підприємств, малий та середній бізнес сприяє еластичності ринкової структури та стимулює підвищення ділової активності населення.

Отже, малий і середній бізнес – це соціально-економічний фундамент, без якого не може стало розвиватися будь-яка інноваційно-орієнтована, а особливо європейська держава. Малий бізнес багато в чому визначає темпи економічного зростання, структуру і якість ВВП [8]. А відтак, щоб бізнес ефективно функціонував і приносив позитивні результати, як це відбувається в європейських державах, доцільно використовувати універсальні методи стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу такі, як:

- налагодження процесу кредитування новостворених підприємств бізнесу як одного з основних факторів розвитку бізнес-сфери в державі;

- реформування механізму нарахування та сплати податку на прибуток банківськими установами з метою стимулювання суб'єктів бізнесу шляхом зниження ставки з податку на прибуток на кредитні операції, які надаються суб'єктам малого та середнього бізнесу, які діють у виробничій сфері та в інших пріоритетних сферах економіки.

На сучасному етапі значна кількість підприємницьких структур зіткнулась із проблемами фінансового, правового та політичного характеру. Так внаслідок необґрунтованої податкової реформи фіскальне навантаження на мале підприємництво зросло, а відносини з фіскальними органами залишилось не врегульованим [2, с. 37].

Проблеми з оподаткуванням – одна з основних перешкод для ведення бізнесу в Україні, яка охоплює розміри податкових платежів та складність процедур, пов'язаних зі сплатою податків. Високі податкові ставки створюють труднощі для бізнесу. Згідно з розрахунками в середньому близько 27% доходів витрачається на сплату податків і зборів [9], тоді як у США податки малого і середнього бізнесу складають 15-34 % [5, с. 47]. В умовах фінансової кризи, малий і середній бізнес для виконання своїх функцій потребує відповідних організаційних форм і належного фінансового забезпечення, що вимагає побудови оптимального механізму співпраці підприємницьких структур із іншими секторами економіки, зокрема, з великими корпоративними структурами, а також – державою. З цієї метою доцільно скористатися досвідом, набутим у провідних країнах світу.

У розвинених країнах світу на малий та середній бізнес припадає лівова частка національного господарства. Підприємницькі структури представлені практично в усіх галузях економіки та створюють понад 60% ВВП. Так понад 90 відсотків поляків, що працюють у приватному секторі, працюють саме у малому й середньому бізнесі. Невеликі підприємства створюють понад 50 % ВВП Польщі у секторі «підприємництво» [3].

Наслідки фінансової кризи та нестабільність у політичному плані, ведення бойових дій на сході негативно відбилися на загальному показнику діяльності підприємств в Україні. Так за даними статистичних спостережень загальна кількість підприємств в Україні 2016 р. становила 306369 од. (табл. 1), у той час, як 2013 р. цей показник становив 393327 од.

Структурні зміни бізнесу також мають невітшну динаміку. Частка малого бізнесу у 2016 р. становила 76,31% від загальної кількості підприємств, у той час, як 2010 р. вона дорівнювала 94,31%.

На рис. 1. зображено динаміку кількості підприємств малого та середнього бізнесу за 2010-2016 рр. З рисунку видно, що на відміну від малого бізнесу, який 2013 та 2015 р. нарощував обсяги, кількість бізнес-структур середнього рівня перманентно скорочувалась. Так за період дослідження їхня кількість скоротилась майже на 30%. Намагання уряду підтримати бізнес та сприяти його розвитку визначило зростання у 2013 р. на 8,65 п., проти 2012 р. кількості малих підприємств.

Прийняття низки загальнодержавних та регіональних програм сприяння бізнесу, позитивно вплинуло на їхню кількість у 2015 р. (зростання кількості малих підприємницьких структур становило 3216 од.). Але підвищення податкового навантаження та повсякчасні зміни законодавства у сукупності із загальною нестабільністю у державі призвели до скорочення малого бізнесу 2016 р. на 11% у порівнянні із 2015 р. (рис. 1).

Негативним наслідком фінансової кризи, що охопила світову спільноту, стало невідворотне скорочення суб'єктів господарювання в Україні, і, як наслідок, зростання кількості вивільненого населення, що опинилися на біржі зайнятості (табл. 2).

Дані табл. 2 свідчать, що, не зважаючи на скорочення малого та середнього бізнесу останніми роками, обсяги реалізованої ними продукції зростають, але варто відзначити, що даний показник не відображає зростання натурального виробництва, а лише результат інфляційних процесів і, як наслідок, просте здороження товарів, робіт та послуг.

Відтак варто зазначити, що продуктивна робота малого та середнього бізнесу у значній мірі залежить від стану економіки та політичної стабільності у державі, здатності суб'єктів господарювання мобільно реагувати на зміни у конкурентному середовищі. На жаль, державне регулювання під-

Таблиця 1

Інформація щодо кількості підприємств, у розрізі розмірів, по Україні за 2010-2016 рр. [10]*

Рік	Великі підприємства		Середні підприємства		Малі підприємства		Загалом по Україні
	од.	у % до показника по Україні	од.	у % до показника по Україні	од.	у % до показника по Україні	
2010	586	0,15	20983	5,54	357241	94,31	378810
2011	659	0,17	20753	5,48	354283	93,53	375695
2012	698	0,18	20189	5,33	344048	90,82	364935
2013	659	0,17	18859	4,98	373809	98,68	393327
2014	497	0,13	15906	4,20	324598	85,69	341001
2015	423	0,11	15203	4,01	327814	86,54	343440
2016	382	0,10	14869	3,93	291118	76,85	306369

* Дані наведено без урахування результатів діяльності банків, бюджетних установ, тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

приємницької діяльності, не встигає оперативно реагувати на зміни умов ведення бізнесу.

Сучасна практика господарювання у сфері малого та середнього бізнесу в Україні регулюється низкою законопроектів та програм підтримки підприємництва: Закони України «Про розвиток та державну підтримку малого й середнього підприємництва в Україні» (2012 р.) [6] та «Про Український фонд підтримки підприємництва» (1995, у редакції 2012 р.) [7] тощо. Основними принципами, яких є: упорядкування нормативного регу-

лювання підприємницької діяльності; розробка механізмів фінансово-кредитної та інвестиційної підтримки малого та середнього підприємництва; створення інфраструктурної підтримки підприємництва тощо, але значна їхня частка так і залишилася нереалізованою.

Саме таким невирішеним питанням залишається кредитування підприємництва. Так для суб'єктів малого підприємництва в Україні головними недоліками кредитів як джерела фінансування є банківська бюрократія, тривалий тер-

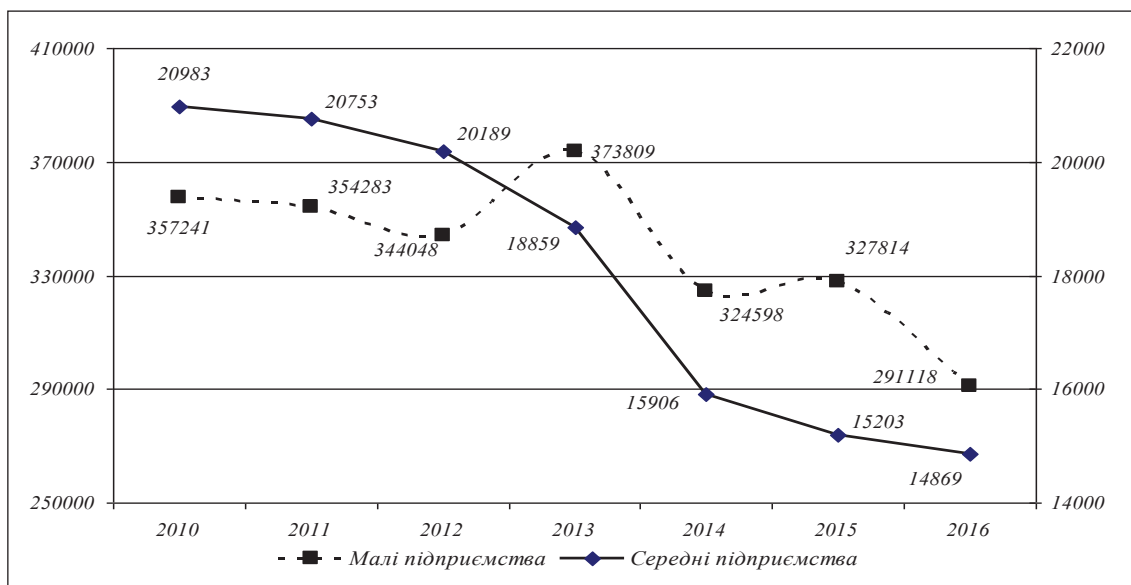

Рис. 1. Структура суб'єктів господарювання України за 2010–2016 рр., %*

* побудовано автором за даними Державної служби статистики України [10]

Таблиця 2

Показники діяльності суб'єктів господарювання в Україні*

Період	Кількість суб'єктів господарювання, од.	Кількість зайнятих та найманих працівників, тис. осіб	Обсяг реалізованої продукції, (товарів, послуг), млн.грн.
Середні підприємства			
2010	20983	3392,4	1396364,3
2011	20753	3251,6	1607628,0
2012	20189	3141,9	1769430,2
2013	18859	3010,1	1662565,2
2014	15906	2694,9	1723151,5
2015	15203	2603,2	2168764,8
2016	14869	2568,6	2602416,0
Малі підприємства			
2010	357241	2043,7	568267,1
2011	354283	2011,8	607782,4
2012	344048	1951,6	672653,4
2013	373809	1891,8	670258,5
2014	324598	1583,0	705000,5
2015	327814	1466,3	937112,8
2016	291118	1609,6	1224551,0

* узагальнено автором за даними Державної служби статистики України [10]

мін ухвалення рішення про надання кредитів, їх коротко- та середньостроковий характер, нестача інформації про кредитні ресурси, вимоги щодо розкриття інформації [1, с. 22].

Одним з оперативних та ефективних напрямів розв'язання даної проблеми є розробка механізмів широкого доступу до банківського кредитування для малого та середнього бізнесу за рахунок розширення обсягів державного субсидування відсоткових ставок та надання державних гарантій за такими кредитами. Ефективним способом вирішення проблеми кредитування може стати активне використання на фінансовому ринку інституту фінансової оренди. Отримання фінансової оренди (лізингу) на придбання основних засобів для малого і середнього бізнесу простіше і дешевше, ніж отримання банківського кредиту, тим паче, коли ці угоди забезпечуються державними субсидіями на оплату авансового платежу.

Отже, недосконалість адміністративного управління і законодавча плутанина призвели до того, що значна кількість підприємств опинилася на межі банкрутства. Нерівність положення між малим бізнесом і великими підприємствами, призвели до скорочення виробничих підприємств малого та середнього бізнесу та збільшення підприємств, орієнтованих переважно на торгівельну та посередницьку діяльність. Крім того, існує безліч бізнес-структур, зареєстрованих, як виробничі чи багатоцільові (випуск товарів народного споживання, надання різних послуг), але тим не менше займаються торгово-посередницькою діяльністю.

Відтак, малий та середній бізнес стабільної державної підтримки, яка може здійснюватися: шляхом стимулювання виробництва найбільш пріоритетних видів продукції, надання податкових пільг, створення інформаційно-консультативних і науково-технічних центрів тощо.

З метою фінансової підтримки малого та середнього бізнесу в Україні доцільним є формування та реалізації програм кредитних гарантій та введення ефективної системи мікрофінансування.

Слушним, на нашу думку, є створення єдиного інформаційного порталу для суб'єктів малого і середнього бізнесу, метою якого є надання сучасних та безкоштовних послуг режимі реального часу з функцією зворотного зв'язку, починаючи з моменту організації бізнесу, в процесі його ведення і закінчуючи ліквідацією.

Також ефективним є стимулювання розвитку системи державно-приватного партнерства за допомогою надання суб'єкту малого або середнього бізнесу можливості викупу своєї частки при досягненні точки беззбитковості.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, сучасне становище підприємств малого та середнього бізнесу в Україні є доволі неоднозначним. Недосконалість механізму державної допомоги

підприємству, непослідовність у реалізації заходів щодо підтримки малого та середнього бізнесу характеризуються значним податковим тягарем та складністю системи оподаткування.

Недостатність стартового капіталу, труднощі з матеріально технічним оснащенням, висока орендна плата за виробничі приміщення і офіси та значні перешкоди в отриманні кредитних ресурсів виступають визначальними факторами, що сповільнюють, а іноді й унеможливають функціонування бізнесу.

Таким чином, можна зробити висновок, що в умовах економічної кризи, викликаній політичними і економічними подіями в світі, Україна має орієнтуватися на формування конкурентоспроможного внутрішнього ринку. Саме через активну державну підтримку малого і середнього бізнесу можливо вирішити питання диверсифікації економіки, імпортозаміщення, а також розвитку інноваційного потенціалу країни.

Отже, забезпечення динамічного і сталого розвитку, посилення конкурентоспроможності та ринкових позицій малого та середнього бізнесу має забезпечуватись за допомогою фінансової підтримки; вдосконалення інформаційної підтримки; розширення і підвищення ефективності функціонування інфраструктури підтримки малого та середнього бізнесу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Балакірева О. Розвиток підприємництва в Україні: інституційне середовище та громадська думка населення / Балакірева О., Ноур А. // Економіка і прогнозування. – 2015. – № 2. – С. 7-24.
2. Бобиль В. Розвиток малого та середнього підприємства як складова соціально-економічної стабільності сучасної України / В. Бобиль // Україна: аспекти праці. – 2014. – № 3. – С. 35-39.
3. Малий і середній бізнес – це секрет успіху економіки Польщі – експерти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.radiosvoboda.org/a/28241829.html>.
4. Мармылев А. Анализ социально-экономической эффективности государственной поддержки малого бизнеса в России и за рубежом /А. Мармылев // Международный бухгалтерский учет. – 2011. – № 16 (166). – С. 54-59.
5. Марчук Л. Розвиток малого і середнього бізнесу як складова інноваційних перетворень в Україні /Л.Марчук // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – К., 2010. – С. 44-53.
6. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України від 22.03.2012 № 4618-VI. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>.
7. Про Український фонд підтримки підприємництва : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.08.1995 № 687. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/687-95-%D0%BF>

8. Фітьо А., Мазур Н., Соломонюк Р. Малий та середній бізнес. Невеличкий лікбез для можливо-владців [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://vgolos.com.ua/blogs/malyy_ta_seredniy_biznes_nevelychkyy_likbez_dlya_mozhnovladtsiv_112967.html?print.

9. <http://platforma-msb.org/about-us> – Національна платформа малого та середнього бізнесу.

10. <http://www.ukrstat.gov.ua/> – Офіційний сайт Державної служби статистики України.

REFERENCES:

1. Balakirieva O. (2015) Rozvytok pidpriemnytstva v Ukraini: instytutsiine seredovysheche ta hromadska dumka naselennia [Development of entrepreneurship in Ukraine: institutional environment and public opinion]. *Ekonomika i prohnouzuvannia*. # 2. pp. 7-24. (in Ukrainian).

2. Bobyl V. (2014) Rozvytok maloho ta serednoho pidpriemstva yak skladova sotsialno-ekonomichnoi stabilnosti suchasnoi Ukrainy [Development of small and medium enterprises as a component of socio-economic stability of modern Ukraine]. *Ukraina: aspekty pratsi*. # 3. pp. 35-39. (in Ukrainian).

3. Malyi i serednii biznes – tse sekret uspihу ekonomiky Polshchi – eksperty Available at: <https://www.radiosvoboda.org/a/28241829.html>. (in Ukrainian).

4. Marmylev A. (2011). Analiz sotsyalno-ekonomycheskoi efektyvnosti hosudarstvennoi pod-

derzhky maloho byznesa v Rossyy y za rubezhom [Analysis of socioeconomic efficiency of state support of small business in Russia and abroad]. *Mezhdunarodnyi bukhhalterskyi uchet*. # 16 (166). pp. 54-59. (in Russian)

5. Marchuk L. (2010). Rozvytok maloho i serednoho biznesu yak skladova innovatsiinykh peretvoren v Ukraini [Development of small and medium business as a component of innovation transformation in Ukraine]. *Visnyk ahrarnoi nauky Prychornomor'ya*. – K., pp. 44-53. (in Ukrainian).

6. Pro rozvytok ta derzhavnu pidtrymku maloho i serednoho pidpriemnytstva v Ukraini : Zakon Ukrainy vid 22.03.2012 # 4618-VI. – Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>. (in Ukrainian).

7. Pro Ukrainyskyi fond pidtrymky pidpriemnytstva : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27.08.1995 # 687. – Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/687-95-%D0%BF>. (in Ukrainian).

8. Fito A., Mazur N., Solomoniuk R. Malyi ta serednii biznes. Nevelychkyi likbez dlia mozhnovladtsiv [Small and medium business. A small disaster for those in power] Available at: http://vgolos.com.ua/blogs/malyy_ta_seredniy_biznes_nevelychkyy_likbez_dlya_mozhnovladtsiv_112967.html?print. (in Ukrainian).

9. <http://platforma-msb.org/about-us> – Natsionalna платформа малого та середнього бізнесу.

10. <http://www.ukrstat.gov.ua/> – Ofitsiynyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy.

Sarana L.A.

Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Finance and Credit,
East European University

FUNCTIONAL PRINCIPLES OF SMALL AND MEDIUM BUSINESS DEVELOPMENT IN UKRAINE

The article presents the problem of improving the efficiency of state regulation of entrepreneurship in Ukraine. Subsequently, it indicates that small- and medium-sized businesses are the backbone of many economies and that entrepreneurship is the accepted global indicator of their growth and expansion.

To achieve a sustainable economic growth, it is not enough just to create a favourable environment for the working population to develop and be employed but to create a climate for cultivating entrepreneurship. And this requires identifying the problems faced by small- and medium-sized business in order to create a favourable climate to develop the small- and medium-sized business enterprises, increase its share within the national economy, and solve social problems, so that the businessmen could put their ideas into practice, plan and manage projects both for the business development and for the prosperity of the national economy.

The subject of the study is the development of small- and medium-sized businesses. The purpose of the work is to analyse the current development of small and medium-sized business in modern conditions, draw conclusions.

A special role in the article is given to the analysis of the current state of development of small and medium-sized businesses.

In the remainder of the report, the commentary focuses on the major points influencing small- and medium-sized businesses growth in the Ukraine. The blueprint, in conclusion, has sought to expand public awareness of small and medium businesses in general, while generating support for them in Ukraine.

The conclusion contains recommendations relevant to produce a modern conceptual approach to the development of small business in the Ukraine.